

CHM, plemenitba včel

Úspěšný chov včel, ale i jakéhokoli druhu zvířat, se neobejde bez soustavné plemenářské práce. Pod tímto pojmem rozumíme cílevědomé rozmnožování výkonných zvířat s optimálními užitkovými vlastnostmi pro daná prostředí, upevňování dobrých vlastností v populaci, případně i vytváření nových vlastností kombinačním křížením za současného vytvoření odpovídajícího prostředí.

Veškerá plemenářská práce je založena na teorii o dědičnosti a proměnlivosti. (**genetice**).

Dědičností rozumíme jev, že organismy a jejich pohlavní cestou vzniklá potomstva se shodují ve schopnosti reagovat na podobné životní podmínky podobným způsobem. (Sirks. 1956)

Ve včelařství má plemenitba ještě další neméně důležitý význam. A to zvýšení vyrovnanosti chovaného materiálu. U včelstev vyrovnaných ve výkonu a rozvoji můžeme provádět jednotlivé úkony najednou na celém stanovišti. Tím se snižuje spotřeba živé práce, což je v současných podmínkách klíčovým problémem.

Máme-li správně pochopit plemenářskou práci ve včelařství, musíme si uvědomit několik **základních biologických zvláštností v životě včely**, kterými se liší od hospodářských zvířat.

Především je to způsob páření. Matky se páří za letu ve výšce 10 až 30m nad zemí, často ve značné vzdálenosti od domova, na zvláště vybraných místech **trubčích shromaždištích**, kam trubci přilétají z okolních stanovišť ze vzdáleností 5 i více km. Matky se páří pouze do období kladení vajíček. Páření probíhá nejčastěji na

2-3 snubních výletech v rozmezí 1-3 dnů, matka se páří **v průměru s 10 trubci**. Prakticky to znamená, že **vzniklé včely jsou vlastně kříženci a jakákoliv genetická kontrola je prakticky nemožná.**

Naše domácí včela je tímto založením v podstatě kříženka nejrozličnějších evropských ras, které na našem území žily, nebo k nám byly dovezeny.

Dále silně výsledky plemenářské práce ovlivňuje vliv prostředí, který může zastírat skutečné výsledky plemenářské práce. (18-25%)

Hodnotíme vlastně matky a trubce až podle výkonu jejich dělničího potomstva, rodiče výkonově hodnotit nelze a skutečné spojení je neopakovatelné a nezměnitelné.

A nakonec si musíme uvědomit, že trubec se líhne z neoplozeného vajíčka a tím plemenné hodnocení trubců se omezuje na zpětné posouzení matek trubčích včelstev.

Chovatelský cíl

Chovatelský cíl musí vycházet z poznání dosavadních vlastností včelí populace. S ohledem na skutečnost, že nyní je u nás postaven chov na jednom plemeni – včele krajské- poklesl význam exterierních znaků Základem plemenitby včel je výběr, kdy z daného počtu včelstev vybíráme nejvýkonnější, ze kterých (plemenné včelstvo) odebíráme plod (plemenivo) k výchově matek.

Zásady výběru:

- 1. Množství vyprodukovaného medu**, musíme zhodnotit i med ponechaný na zimu a vypočítat t.zv **mednou hodnotu** včelstva. (zadat DÚ).
- 2. Hodnocení bodavosti, rozbíhavosti, ukládání zásob a plodu.** Včely při vyjmutí plástu nesmí opustit plod, a při otevření úlů nervosně reagovat na pohyb rukou, nemluvě o útoku na obličej a okolí.
- 3. Rojivost**, vybíráme včelstva s malou rojivostí, i když rojivá se vyřadí sama pro malý užitek.
- 4. Nejcennější jsou matky známého původu**, a jejichž matky, báby, prabáby dosáhly vždy nejlepší užitkovost. Ideálem výběru je výkonná matka s vyhovujícími doprovodnými vlastnostmi, výkonnými předky a výkonným potomstvem.
- 5. Plodnost matek**, posuzujeme ji podle rozlohy plodu v době asi 5 týdnů před hlavní snůškou. (konec března). Toto kritérium nám pomůže najít matky, které dovedou svá včelstva do síly včas k hlavní snůšce.
- 6. Zásadou je vyměnit všechny matky, které nedosáhly 70% průměru stanoviště.** Třeba i jednoleté praxe ukazuje, že špatné matky se ani v příštím roce nezlepší.
- 7. Odolnost vůči nemocím a různým vlivům**, (zkouška na čistící pud) Silně nabývá na významu v současných podmínkách.
- 8. Evidence**, je jediným dokladem přehledu o stavu včelstev na stanovišti. Odhad a spoléhání na paměť nestačí. Zapisujeme chronologicky každý zákrok a změnu. Existuje Tiskopis ČSN 466641 „Úlový výkazů a ČSN 466641 „Přehled o výkonu včelstev“. **Pochopitelně matky jsou značené.**
- 9. Výběrová základna**, čím z většího počtu hodnocených včelstev vybíráme, tím máme větší pravděpodobnost, že získáme včelstvo skutečně kvalitní.
- 10. Počet odchovaných matek, kalendářní plán, termíny.** 50% početních stavů + prodej, z toho vychází počet plemenných, chovných, dochovných včelstev, případně počty plemenáčů, oplodňáčků, rezervních nástavků, nebo inkubátorů-líhni.

Přírodní výběr, probíhal u včely od jejího zrození, neúprosně zachovával jen ty genové kombinace, které byly schopné přežít v daných konkrétních podmínkách. Jakmile člověk začal včelstva chránit, převzal na sebe odpovědnost dřívějšího tvrdého přírodního výběru.

Člověk provádí dvojitý výběr:

- a. **Negativní neboli brakování**, nejčasněji výměnou matky než likvidací celého včelstva
- b. **Pozitivní, rozmnožování vynikajících jedinců.**

Dále je to:

Hromadný výběr,

je základní provozní chovatelskou metodou, používanou zejména v registrovaných a užitkových chovech. Podkladem jsou kontroly užitkovosti. Včelstva dělíme do 3 skupin a to nad 120% průměru stanoviště, 80-120% a méně než 80%. Z nadprůměrných včelstev vybíráme chovná a podporujeme v nich chov trubců. U podprůměrných měníme matky a potlačujeme chov trubců. Brakování provádíme důsledněji v letech s dobrou snůškou. Nevyžadujeme kontrolu páření, matky se páří na přirozeném stanovišti. Účinnost je tím vyšší, čím více včelstev a okolních včelařů se na výběru podílí .

Individuální výběr,

Se označuje také jako výběr přípařovací nebo liniový. Jeho základem je absolutní kontrola páření. Ve včelařství je možný jedině možností umělého osemenění včelích matek – inseminací. Negativní výběr zde je daleko přísnější, brakují se včelstva pod 90% průměru stanoviště a s méně přesvědčivými doprovodnými vlastnostmi.

Podmínky prostředí:

- a. **Vnější**, roční období, teplota a vlhkost, vítr a zootechnické metody.
- b. **Vnitřní**, výživa, věk plemeniva, tvar a materiál mateřských misek, kondiční a konstituční stav včelstev, mikroklima úlového prostředí, počet v ložených chovných misek a rámků.(termostat 34-35stC)

Chov kvalitních matek můžeme uskutečnit nejlépe a s nejmenšími problémy v období od 15.5 do 15.7.

Ale pozor, někteří chovatelé záměrně využívají časných, jiní pozdních termínů, z důvodů nepřítomnosti cizích trubců.

Kontrola spáření:

1. **Včelínové oplození**, je nejlevnější a nejpoužívanější. Matky se zpravidla páří v blízkosti stanoviště na t.vz. trubčích shromaždištích. Oplodňovací jednotky umísťujeme do stínu, stranou hlavního letu včel. Na stanovišti podporujeme chov kvalitních a říjných trubců. Kontrola páření je prakticky nemožná.
2. **Plemenné stanoviště**, bývá to kočovné stanoviště na optimálním místě pro chov včel, soustředujeme zde chovná včelstva v počtu 10-20 úlů. Okruh 2 km lze prohlásit za chráněný obvod, kam nesmí cizí včelaři přemísťovat svá včelstva.
3. **Oplozovací stanice**, jsou místa co nejvíce izolovaná od cizích včelstev, kam se dováží neoplozené matky v oplodňacích za účelem spáření, u nás je to sporné vzhledem k okruhu aktivity trubců. V cizině se využívají ostrovy v mořích.